ISSN 2545 – 4439
ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Vol. 34. 1.
Scientific Papers

SOCIAL SCIENCES

KIJ Vol. 34 No. 1 pp. 1 - 294 Skopje, 2019

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

SCIENTIFIC PAPERS
VOL. 34.1

Promoted in Kavala, Greece
2019

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT
SKOPJE

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 34.1

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Ljubomir Kekenovski PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Zivota Radosavljević PhD, Laste Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Predrag Trajković PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Nedzad Korajlić PhD, Nebojsha Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief
Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 34.1

ISSN 1857-923X (for e-version)
ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (Macedonia)

Vice presidents:
Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (Macedonia)
Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)
Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)
Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)

Members:
- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petrsburg State Forest Technical University, Saint Petrsburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolverhampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aziz Pollozhani PhD, Rector, University Mother Teresa, Skopje (Macedonia)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peya (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
  Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Daniela Todorova PhD, Rector of “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola(Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)

- Prof. Fadil Millaku, PhD, Rector, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Fatos Ukaj, University “Hasan Prishtina”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Halit Shabani, PhD, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Halima Sofradzija, PhD, University of Sarajevo, Saraevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Haris Halilovic, Faculty of criminology and security, University of Sarajevo, Saraevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivo Zupanovic, PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Kiril Lisichkov, Faculty of Technology and Metallurgy, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Larisa Velic, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Zenica (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Lazar Stosic, PhD, Association for development of science, engineering and education, Vranje (Serbia)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Ljubomir Kekenovski PhD, Faculty of Economics, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)

- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (Macedonia)
- Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Nedzad Korajlic PhD, Dean, Faculty of criminal justice and security, University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
- Prof. Oliver Iliev PhD , Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)

- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski, Rector, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad
- (Bulgaria)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
  Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Trayan Popkochev PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Todor Krystevich, Vice Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technologogical Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkov, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

REVIEW PROCEDURE AND REVIEW BOARD

Each paper is reviewed by the editor and, if it is judged suitable for this publication, it is then sent to two referees for double blind peer review.

The editorial review board is consisted of 45 members, full professors in the fields 1) Natural and mathematical sciences, 2) Technical and technological sciences, 3) Medical sciences and Health, 4) Biotechnical sciences, 5) Social sciences, and 6) Humanities from all the Balkan countries and the region.

CREATION JOBS IN THE REAL SECTOR: CASE OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Snezana Bardarova
Faculty of Tourism and Business logistics, University Goce Delcev-Stip, Republic of North Macedonia
snezana.bardarova@ugd.edu.mk
Marija Magdincheva-Shopova
Faculty of Tourism and Business logistics, University Goce Delcev-Stip, Republic of North Macedonia
marija.magdinceva@ugd.edu.mk
Andrijana Ristovska
Faculty of Economics – Skopje, University Ss. "Cyril and Methodius"-Skopje, Republic of North Macedonia, andrijana.ristovska@eccf.ukim.edu.mk
Danijela Durkalic
Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, University of Kragujevac,Serbia,
danijela.durkalic@kg.ac.rs

Paper is a part of research within the project no. III 46006 – Sustainable agriculture and rural development in the function of accomplishing strategic objectives of the Republic of Serbia in the Danube region, financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia. Project period: 2011 – 2019.

Abstract: The Macedonian labor market is characterized by deep structural imbalances and a high presence of structural unemployment in overall unemployment. The roots of such imbalances can be traced to a number of factors, including a lack of regional mobility, the deindustrialization of these economies during the transition period, and the resulting massive unemployment of low-skilled and difficult-to-adapt labor, or a weak link between education systems and requirements in industry[36].

The new conception of the small enterprise as a carrier and engine of economic development is quite persuasive with its economic logic and reaffirms the small enterprise as a significant economic sector. The activities within the small enterprises are aimed at intensifying the results of the work by achieving a balance between objective possibilities and good working principles. The monitoring of the small enterprise, through the prism of its influence on economic growth and development, rejects the traditional view for small enterprises as security guards.

The SME sector is a driver of inclusive economic growth in Macedonia and the creation of sustainable jobs increasing productivity. It also does not agree with the notion that small enterprises are economically inefficient organisms.

The subject of research in this paper is focused on conducting analysis of the active enterprises in the Republic of Macedonia by sector and by number of employees in the period from 2011 to 2017, as well as analysis of the of economic growth (GDP) in the period 2011-2016..

Keywords: job creation,small enterprise, economy, employment.

КРЕИРАЊЕ НА РАБОТНИ МЕСТА ВО РЕАЛНИОТ СЕКТОР: СЛУЧАЈ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Снежана Бардарова
Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет Гоце Делчев – Штип, Република Северна Македонија, marija.magdinceva@ugd.edu.mk

[36] Mihail Arandarenko and Will Bartlett eds., *Labour Market and Skills in the Western Balkans* (Belgrade: FREN - Foundation for the Advancement of Economics, 2012); Mojsoska- Blazevski, *Challenges to Successful Employment Policy in the Region*; Kovtun et al., *Boosting Job Growth in the Western Balkans.*

Марија Магдинчева-Шопова
Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет Гоце Делчев – Штип, Република Северна Македонија, marija.magdinceva@ugd.edu.mk
Андријана Ристовска
Економски факултет – Скопје, Универзитет Св. "Кирил и Методиј" во Скопје, Република Северна Македонија, andrijana.ristovska@eccf.ukim.edu.mk
Данијела Дуркалич
Факултет за хотелски менаџмент и туризам -Врњачка Бања, Универзитет во Крагујевац, Србија danijela.durkalic@kg.ac.rs

Апстракт: Пазарот на трудот во Македонија се карактеризира со длабоки структурни нерамнотежи и големо присуство на структурна невработеност при целокупната невработеност. Корените на ваквите нерамнотежи може да се најдат во повеќе фактори, вклучително и недостаток на регионална мобилност, деиндустријализација на овие економии за време на транзицискиот период и како резултат на масовна невработеност на ниско квалификуван и тешко прилагодлив труд, или слаба врска меѓу образовните системи и барањата во индустријата[37]. Новата концепција за малото претпријатие како носител и мотор на стопанскиот развој е прилично уверлива со својата економска логика и го реафирмира малото претпријатие како значаен економски сектор. Активностите во рамките на малите претпријатија, се насочени кон интензивирање на резултатите од работењето со постигнување на рамнотежа меѓу објективните можности и добрите принципи на работењето. Набљудувањето на малото претпријатие низ призмата на неговото влијание врз стопанскиот раст и развој, го отфрла традиционалното гледање за малите претпријатија како чувари на конкуренцијата.Секторот на мали и средни претпријатија претставува двигател на инклузивниот економски раст во Македонија и во создавањето на одржливи работни места и зголемување на продуктивноста.
Предметот на истражување во овој труд е фокусиран кон спроведување на анализа на активните претпријатија во Република Македонија по големина, по сектори и според бројот на вработените во периодот од 2011 до 2017година, како и анализата на растот на економијата (БДП) во периодот од 2011-2016 година.
Клучни зборови: креирање работни места,мало претпријатие, стопанство, вработеност.

1. ВОВЕД

Претпријатијата претставуваат базични институции на пазарната економија. Процесот на создавање вредности во пазарната економија се остварува преку активноста на голем број претпријатија. Претпријатијата претставуваат најефикасен облик за обавување на стопански активности, па оттука сосема е разбирливо зошто најголемиот дел од новосоздадената вредност во националните економии се реализира преку работењето на претпријатијата. Деловните субјекти, како значајни носители на економската активност, всушност, се од пресудно значење за развојот на националната економија.
Анализата на малите претпријатија преку нивното влијание врз стопанскиот развој изразено преку реални показатели за вработувањето во овој сектор, ги отфрла традиционалните размислувања за тоа дека секторот на МСП во Република Македонија ја збогатува конкуренцијата помеѓу деловните субјекти. Тековните состојби во глобалната и националната економија укажуваат на бројни проблеми со коишто се соочуваат правните ентитети од реалниот сектор, па како посебна област на интерес за научната јавност се наметнува потребата од обезбедување на услови за непречено одвивање на процесите на репродукција во претпријатието и остварување на позитивни резултати од работењето.

2. УЛОГАТА НА МСП ВО СОЗДАВАЊЕТО НА РАБОТНИ МЕСТА

Реалниот сектор на Република Македонија има несомнено значајна улога во националната економија. Неговиот позитивниот придонес првенствено се согледува во формирањето на бруто домашниот производ на Република Македонија. Растот на додадената вредност кај сите дејности од домашниот реален сектор е

[37] Mihail Arandarenko and Will Bartlett eds., *Labour Market and Skills in the Western Balkans* (Belgrade: FREN - Foundation for the Advancement of Economics, 2012); Mojsoska- Blazevski, *Challenges to Successful Employment Policy in the Region*; Kovtun et al., *Boosting Job Growth in the Western Balkans.*

повеќе од евидентен во целиот набљудуван период. Ваквата појава има позитивно влијание и согласно тоа придонесува за позитивни промени на конкурентската способност на реалниот сектор на Република Македонија. Исто така, реалниот сектор на Република Македонија има позитивен придонес за движењата на пазарот на трудот, придонесувајќи за формирањето на расположливиот доход на населението преку растот на бројот на вработените и просечната месечна исплатена плата. Во современото стопанство постојат голем број различни претпријатија, кои меѓусебно се разликуваат по бројни обележја. Овие различни видови на претпријатија ја сочинуваат структурата на претпријатијата во една национална економија. Во Република Македонија малите и средни деловни субјекти, најчесто, се организирани во организационен облик како Друштво основано од едно лице односно во кратка форма-ДООЕЛ или Друштво со ограничена одговорност односно со скратен назив ДОО. За разлика од големите корпорации, каде што сопственичката структура е поделена во стотици, па дури и илјадници акционери, МСП се во сопственост и управувани од страна на една иста личност, и како резултат на тоа применетиот менаџерски стил има тенденција да биде од неформална природа.[38] Всушност, фирмата е истовремено е контролирана и управувана од истото лице што, всушност, е и еден од главните аспекти што ги води МСП кон успех или неуспех.[39]

Поаѓајќи од фактот дека малите и средни претпријатија се хетерогена група на претпријатија не може да се определи единствен критериум односно единствена комбинација на критериуми преку кои ќе се определи поимното определување и дефинирање на малите претпријатија. Како основни позитивни карактеристики на малите и средни претпријатија се наведуваат:[40]

- поголемата флексибилност и зголемен капацитет на реакција за прилагодување на промените на пазарот;
- брзо и навремено донесување на одлуки;
- едноставна и ниска хиерархиска структура;
- непосредна контрола и подобар пристап до информациите на пазарот;
- можност за постојана иновација и воведување нови производи на пазарот, услуги или промоции без премногу ризик, што не е случај со големите компании кои имаат сложена организациска струтура и широка производствена програма и
- зголемена способност за поправка на грешките.
- Покрај позитивните карактеристики, организационата форма на МСП се поврзува со следните негативни карактеристи:
- недостиг на обртен капитал и тежок пристап до финансиски средства,
- недостиг на специјализација и ефективен менаџмент;
- тешкотии при мобилзирањето на високостручни човечи ресурси;
- недиверзифицирано проектно портфолио и
- потежок пробив на меѓународен пазар.

Структурните пореметувања предизвикани со смалување на учеството на одредени видови претпријатија во стопанството битно влијаат врз неговата економска ефикасност и развој. Доколку се намали бројот на малите и средните претпријатија тоа негативно ќе влијае врз флексибилноста и адаптибилноста на националната економија. На секоја здрава економија и се потребни претпријатија со различна големина во сите сектори на економијата.Поттикнувањето на развојот на малите и средни претпријатија во Р.М акедонија е интегрален процес што се состои од две нивоа, и тоа:[41] макро ниво - коешто опфаќа стратегиско ниво (политика, финансиска поддршка и друго) и институционално ниво и микро ниво - ниво на деловен субјект.

Создавањето на работни места во малите и средните претпријатија е под влијание на комбинација на два вида на фактори, внатрешни за компанијата и надворешни фактори.

МСП имаат тенденција да создаваат работни места ако:

- се млади (обично се дефинираат до пет години постоење);
- се иновативни (и производот и процесот на иновации се чини дека се важни);
- работат на меѓународно ниво;
- се наоѓаат во урбаните области;

---

[38] Beaver, G. “Strategy and management in the smaller enterprise”, Strategic Change, Vol. 11 (4), p.175-181, 2002.

[39] Ghobadian, A., O‟Regan, N. “The impact of ownership on small firm behaviour and performance”, International Small Business Journal, Vol. 24 (6), p .555-586, 2006.

[40] Томаш Р., “Применета микроекономија”, Економски факултет- Бања Лука, 2010.

[41] Види пошироко: група автори, “Малите претпријатија во развојот на стопанството на Република Македонија”, Економски институт - Скопје, 2002.

- ги водат квалификувани раководители;
- се конкурентни и добро функционираат во однос на продуктивноста и профитабилноста, како резултат на доволната побарувачка на пазарот и здравиот менаџмент;
- да имаат активни стратегии за раст (кои вклучуваат разумно ниво на оптимизам и подготвеност за тоа)
- преземаат ризици, чувство на одговорност за вработените и расположение за споделување контрола);
- имаат здрави стратегии за инвестирање (се однесуваат на доволно средства, диверзифицирани извори на финансирање и подготвеност за инвестирање кога е потребно);
- имаат соодветни капацитети (квантитативно и квалитативно) да флексибилно се прилагодат на надворешните промени и до внатрешен раст (на пример, во однос на структурата на компанијата или организација на работата), како и да иновираат, интернационализираат и привлечат работници што им се потребни.

3. КРЕИРАЊЕ НА РАБОТНИ МЕСТА ВО РЕАЛНИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со оглед на неодамнешната економска и финансиска криза и нејзините штетни ефекти на пазарите на труд во ЕУ, и академиците и креаторите на политики го зголемуваат вниманието на улогата на малите и средни претпријатија (МСП) во креирањето на работни места. Во Европски контекст, Audretsch (2003) и Де Кок и др (2011) на сличен начин заклучиле дека малите и средните претпријатија се моторот за креирање на работни места на Европа. Во 2014 година, малите и средните претпријатија беа одговорни за 71% од растот на вработеноста во нефинансискиот деловна економија. За 2015 и 2016 година, умерена годишен раст на вработеноста од 0,8% и 0,9% е прогноза за малите и средни претпријатија во ЕУ (Muller et al, 2015). Препораката на Меѓународната организација на трудот бр. 204 од 2015 година ја истакнува важноста на макроекономската политика за креирање на квалитетни, формални работни места, и следствено, намалување на неформалната економија. Според Препораката, политиката на вработување треба да инкорпорира макроекономски политики кои се насочени кон поттикнување на вработеноста преку поддршка на агрегатната побарувачка, продуктивни инвестиции и структурни реформи. Макроекономската политика треба да создава услови за развој на одржливи претпријатија, да ја намалува нееднаквоста во општеството и да влијае позитивно врз продуктивноста42.

Малите и средни претпријатија имаат релевантна улога во економијата на многу земји. Тие претставуваат голем извор на претприемнички способности, иновации, како и вработување.Создавањето и развојот на МСП е значаен поради тоа што тие се главен генератор на нови работни места, го ангажираат слободниот капитал на граѓаните, ги активираат и вработуваат сите расположливи локални ресурси, се флексибилни во однос на динамичните промени на пазарот, се извор на иновации итн. Бројот на регистрирани претпријатија во Македонија од година во година се зголемува. Најголемиот дел од тие претпријатија спаѓаат во категоријата на мали претпријатија.Малите претпријатија претставуваат важен сегмент во вкупната Национална економска активност. Од табелата 1 можеме да заклучиме дека во 2017 година бројот на активни субјекти изнесува 71419 при што имаме мало намалување во однос на 2016 каде што беа регистрирани 71519 претпријатија.

Табела 1. Број на активни деловни субјекти од 2011-2017 година

Година	Број на активни деловни субјекти
2011	73118
2012	74424
2013	71290
2014	70659
2015	70139
2016	71519
2017	71419

Извор: Државен завод за статистика

[42] Стратегија за формализирање на неформалната економија во Република Македонија 2018-2022, Министерство за труд и социјална политика, Скопје, февруари 2018 година

Од табела 2, евидентно е дека од вкупниот број на претпријатија, најмногубројни се претпријатијата кои што се занимаваат со трговија на големо и трговија на мало и тоа 23 337 претпријатија. Иако со значителен помал број на претпријатија, преработувачката индустријаброи 7 885 активни претпријатија, додека на трето место е секторот за стручни, научни и техничкидејности со 6 948 активни претпријатија или 8,92% од вкупниот број на активни претпријатија. Најголем број на средни активни претпријатија се од секторот преработувачка индустрија со 341 активни претпријатија од вкупниот број на средни активни претпријатија за 2017 година, понатаму секторот за образовна дејност во кој бројот на активни средни претпријатија изнесува 316 и секторот трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли со 144 активни претпријатија од вкупниот број на средни активни претпријатија.Состојбата кај големите активни претпријатија е слична со состојбата кај средните активни претпријатија. Преработувачката индустрија брои најголем процент на претпријатија или 67 активни претпријатија, понатаму секторот за јавна управа и одбрана со 27 големо активно претпријатие и секторот за дејности на здравствена и социјална заштита бројат 24 активни претпријатија од вкупниот број на големи активни претпријатија.Преглед на вработеноста според видот на сопственоста на претпријатијата е значајно да се направи за да може да се интервенира во однос на зголемување на стапката на вработеност, поточно да се има информација колку од лицата работат во приватните, државните, јавните или други видови на претпријатија и во кој сектор припаѓаат.

Табела 2. Активни претпријатија по сектори 2017

Сектори на дејност		Вкупно	%	Број на активни деловни субјекти според бројот на вработените					
				0 1)	1-9	10-19	20-49	средни 50-249	голем и 250 +
	Вкупно	**71 419**	**100.0**	**7 888**	**56 658**	**3 188**	**2 067**	**1 382**	**236**
А	Земјоделство,шумарство и рибарство	2 603	3.6	238	2 260	41	36	24	4
Б	Рударство и вадење на камен	201	0.3	26	119	28	18	6	4
В	Преработувачка индустрија	7 885	11.0	568	5 845	596	468	341	67
Г	Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	172	0.2	41	113	6	4	4	4
Д	Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад и дејности за санација на околината	255	0.4	22	143	29	23	28	10
Ѓ	Градежништво	4 814	6.7	441	3 809	303	184	67	10
Е	Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли	23 337	32.7	1 859	20 075	839	397	144	23
Ж	Транспорт и складирање	5 732	8.0	386	4 839	297	148	53	9
З	Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	4 559	6.4	430	3 623	331	137	38	0
S	Информации и комуникации	1 689	2.4	341	1 104	128	73	38	5
И	Финансиски дејности и дејности на осигурување	427	0.6	57	295	23	22	21	9
Ј	Дејности во врска со недвижен имот	566	0.8	170	358	17	14	6	1
К	Стручни,научни и технички дејности	6 948	9.7	667	5 994	191	82	12	2

Л	Административни и помошни услужни дејности	1 698	2.4	573	951	71	47	37	19
Љ	Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување	268	0.4	3	23	42	88	85	27
М	Образование	1 184	1.7	89	555	52	167	316	5
Н	Дејности на здравствена и социјална заштита	3 319	4.6	64	2 908	103	93	127	24
Њ	Уметност,забава и рекреација	1 335	1.9	506	698	40	47	32	12
О	Други услужни дејности	4 427	6.2	1 407	2 946	51	19	3	1

Извор: Државен завод за статистика

И покрај успешните економски резултати во изминатиот период, стапките на раст на економијата се мошне ниски за да имаат поголемо влијание врз животниот стандард и креирањето на формални работни места. Економијата и економските политики се соочуваат со предизвици за постигнување на посилни резултати и остварување на повисоки стапки на раст на економијата.

4. ЗАКЛУЧОК

Секторот на мали и средни претпријатија претставува двигател на инклузивниот економски раст во Република Македонија во создавањето на одржливи работни места и зголемување на продуктивноста. Претпријатијата произведуваат за задоволување на потребите на аутсајдерите.[43] Позитивниот придонес се согледува во формирањето на бруто домашниот производ на Република Македонија и растот на додадената вредност кај сите дејности од домашниот реален сектор што се потврдува и преку податоците добиени од анализата за број на вработени лица во одделни дејности од реалниот сектор на Република Македонија за период 2011-2017 година. Од извршената анализа за состојбата од аспект на активните претпријатија во Република Македонија по големина, по сектори и според бројот на вработените во периодот од 2011 до 2017година, како и анализата на растот на економијата (БДП) во периодот од 2011-2016 година се констатира дека е забележлив тренд на постојан пораст на бројот на регистрирани претпријатија во Македонија од година во година. Најголемиот дел од тие претпријатија спаѓаат во категоријата на мали претпријатија. Се забележува и тренд на постојан пораст на стапката на вработеност, која во 2013 година изнесувала 40.6%, за да во вториот квартал на 2017 година се искачи на 44.1% и е највисока стапка на вработеност во анализираниот период. Во истиот период стапката на невработеност бележи постојан пад и истата во 2013 година била највисока и изнесувала 29%, а во вториот квартал од 2017 година достигна најниско ниво од 22.6%. Во Р.М. како еден од столбовите на макроекономската политика се програмите за вработување. Создавањето на позитивна бизнис клима и создавањето на одредени механизми на пазарот на труд се со цел да се даде поттик на домашните и странски инвеститори да инвестираат и со тоа да создадат нови работни места.

Може да се забележи дека и покрај нестабилната состојба на пазарот на труд во 2017 година слично како и во годините наназад, поради активните политики и голем број на стратегии, помеѓу кои е и Стратегијата за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Р.М. 2010-2020 ,(чија цел е подобрување на условите и можностите за вработување и намалување на невработеноста), постои намалување на стапката на невработеност и таа денес изнесува 22.5%, кадешто се бележи намалување од 1.4% споредено со 2016-та година, каде што според податоците на Државниот завод за статистика на Република Македонија изнесуваше 23.9% .

ЛИТЕРАТУРА

Adams, R., Bessant, J., Phelps, R. (2005), Innovation management measurement: A review, International Journal of Management Reviews, 8 (1), p. 21-47.

Amar Numanović,(2016)., Weak Labour Markets, Weak Policy Responses Active Labour Market Policies in Albania, Bosnia and Herzegovina and Macedonia, Analitika-Center for Social Research,Sarajevo.

[43] D.Harold (1995)" The economics of the business firm:Seven criticl commentaries", Cambridge University Press.

Amoah, S.K., Amoah, K.A., (2018), "The Role of Small and Medium Enterprises (SMEs) to Employment in Ghana", International Journal of Business and Economics Research 2018; 7(5): 151-157 http://www.sciencepublishinggroup.com/j/ijber doi: 10.11648/j.ijber.20180705.14 ISSN: 2328-7543 (Print); ISSN: 2328-756X (Online)

Bardarova ,S., Magdincheva-Shopova,M., etc.,(2019)" The impact and their role of the small and medium enterprises on the employment in the Republic of Macedonia", Knowledge–International Journal, vol.28.1, p.105.

Beaver, G. (2002).,"Strategy and management in the smaller enterprise", Strategic Change, Vol. 11 (4), p.175-181.

Culkin,N., Simmons. R., (2018), STUDY OF THE CHALLENGES THAT HINDER MSME DEVELOPMENT IN FYR MACEDONIA- Report for the British Council and Swedish Institute, ISBN 978086355900-.,https://www.britishcouncil.mk/sites/default/files/country_report_republic_of_macedonia.pdf

D.Harold., (1995) ., " The economics of the business firm:Seven criticl commentaries", Cambridge University Press,

Eurofound (2015), New forms of employment, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

European Commission (2015), 'Jobs, growth and investment: Creating jobs and boosting growth – without creating new debt', web page, accessed 15 October 2015.

Ghobadian, A., O"Regan, N. (2006)., "The impact of ownership on small firm behaviour and performance", International Small Business Journal, Vol. 24 (6), p .555-586.

Holmes, R., McCord,A., Hagen-Zanker,J with Bergh,G and Zanker,F., (2013)., What is the evidence on the impact of employment creation on stability and poverty reduction in fragile states A systematic review., Overseas Development Institute, London.

Kok, D. J., Vroonhof, P., Verhoeven, W., Timmermans, N., Kwaak,T., Snijders, J., Westhof ,F., (2011)., Do SMEs create more and better jobs?, EIM Business & Policy Research, Zoetermeer, November 2011.

Krstevska,A.,Ilievska, M., (2018), Developments in major labour market indicators and active labour market measures in dealing with unemployment: Evidence from Macedonia, National Bank of the Republic of Macedonia, February 2018, Zagreb ,;

Labour force survey, 2017 -Statistical review :Population and social statistics 2.4.18.03 894, State Statistical Office of the Republic of Macedonia, 2018;

Mojsoska-Blazevski N. and Petreski M. (2015), Impact evaluation of active labour market programes in FYR Macedonia: Key findings, ILO, 2015;

Muller, P., Caliandro, C., Peycheva, V., Gagliardi, D. and Marzocchi, C. (2015), Annual report on European SMEs 2014/2015, European Commission, Brussels.

Oruč,H.,Bartlett,Њ.,(2018)., Labour Markets in the Western Balkans: Performance, Causes and Policy Options, Regional Cooperation Council, Sarajevo Bosnia and Herzegovina.

SME POLICY INDEX: WESTERN BALKANS AND TURKEY 2019 -Chapter 17. North Macedonia: Small Business Act profile.p.740., © OECD/ETF/EU/EBRD 2019,, https://www.oecd-ilibrary.org

The enabling environment enterprises in Macedonia for sustainable enterprises in Macedonia, (2013), Organisation of Employers of Macedonia (OEM)and Business Confederation of Macedonai (BCM),Skopje.

Годишен извештај за секторот МСП за 2016, Агенција за подршка на претприемништвото на Република Македонија.

Годишен извештај за состојбата кај малите и средни претпријатија во 2017, (2018).,Агенција за подршка на претприемништвото на Република Македонија, Јуни 2018.

Конкурентни мали и средни претпријатија како двигатели на инклузивен економски раст"(2018), Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, Македонија

Стратегија за формализирање на неформалната економија во Република Македонија 2018-2022, Министерство за труд и социјална политика, Скопје, февруари 2018 година.

Томаш Р., "(2010), "Применета микроекономија", Економски факултет- Бања Лука.